

проведення. Тим більше, що інші процесуальні кодекси України, наприклад, Цивільний процесуальний кодекс України (ст. 150), Кодекс адміністративного судочинства України (ст. 85), Господарський процесуальний кодекс України (ст. 42), не відмовились від терміну «повторна» експертиза і чітко визначають підстави її призначення і проведення.

Список використаних джерел

1. Рахунов Р.Д. Теория и практика экспертизы в советском уголовном процес се. – М., 1953. – с. 84.
2. Чельцов М.А., Чельцова Н.И. Проведение экспертизы в советском уголовном процес се. – М.: Госюриздат, 1954. – с. 186-187.
3. Цивільний процесуальний кодекс України, 2004 р.
4. Кодекс адміністративного судочинства України, 2005 р.
5. Господарський процесуальний кодекс України, 1992 р.

Меленевська З.С., Свобода Є.Ю.

ПРИЧИНИ ЕКСПЕРТНИХ ПОМИЛОК ПРИ ВИРІШЕННІ ІДЕНТИФІКАЦІЙНИХ СУДОВО-ПОЧЕРКОЗНАВЧИХ ЗАВДАНЬ

У висновках почеркознавчих експертиз містяться фактичні дані, які використовуються для успішного розслідування різних злочинів і судового розгляду кримінальних справ. Ця обставина вимагає від експерта-почеркознавця надання правильного по суті, достатньо науково-обґрунтованого висновку. Відомо, що від правильного виявлення й ретельного вивчення ознак почерку й підпису залежить у подальшому їхня оцінка й включення до ідентифікаційної сукупності, яка є основою висновку експерта. Експерт повинний проаналізувати виявлені ознаки почерку і з'ясувати ідентифікаційне значення кожної з них, і лише після цього використовувати у порівняльному дослідженні.

Проте, як показує практика, зустрічаються висновки, які не завжди відповідають цим вимогам. Результати неодноразових узагальнень експертної практики свідчать про те, що експертні помилки при проведенні судово-почеркознавчих досліджень, як правило, пов'язані з недоліками методичного характеру, які відносяться до виділення і оцінки ідентифікаційних ознак почерку і підпису, а також з використанням недостатньої кількості і неналежної якості порівняльного матеріалу.

Виявлення всіх збігів і розбіжностей ознак, а також визначення частоти зустрічальності окремих варіантів співпадаючих ознак необхідно у всіх випадках проведення почеркознавчих досліджень.

Так, наприклад, при дослідженні звичайного (незміненого) почерку найбільш частими причинами необґрунтованих висновків є невміння виявляти, вивчати і оцінювати ідентифікаційні ознаки почерку. При виявленні й вивченні ознак почерку експерти повинні враховувати їхню стійкість, частоту зустрічальності, взаємозалежність і варіаційність.

Оцінка ознак проводиться на всіх етапах дослідження, але найбільшою

складності вона набуває після порівняльного дослідження, тобто після того, як будуть встановлені збіги і розбіжності ознак почерку. На цій стадії експерт остаточно з'ясовує ідентифікаційну значимість виявлених ознак і всіх їхніх варіацій і, в залежності від оцінки, формує свій висновок.

При формуванні позитивного висновку експерт включає до сукупності суттєві співпадаючі ознаки, завдяки яким сукупність стає індивідуальною (неповторною у почерках різних осіб). При формуванні негативного висновку експерт включає до сукупності стійкі ознаки, що розрізняються, які свідчать про іншу систему рухів при виконанні досліджуваного тексту, у порівнянні з особою, зразки почерку якої надані для порівняння.

Основні недоліки при дослідженні цього виду об'єктів зводяться до наступного: у досліджуваному почерку виявляються тільки співпадаючі ознаки або тільки такі, що розрізняються, у той час як є ті й інші; невірно оцінюються ознаки, в результаті чого ознаки, що розрізняються, оцінюються як співпадаючі. Це особливо часто спостерігається у разі виявлення декількох варіантів ознак почерку без урахування частоти зустрічальності варіантів ознак; взагалі не виявляються розбіжності ознак, які мають місце у порівнюваних об'єктах, або виявляються у неповному обсязі; не враховується мала інформативність співпадаючих ознак; не враховується характер прояву співпадаючих ознак, тобто їхня приблизність. У цих випадках такі ознаки оцінюються як варіанти, які не проявилися у почерку особи, з якою відбувається порівняння. В дійсності ж вони є ознаками почерку іншої особи; не звертається увага на те, що збіги є лише частковими, тобто проявляються у буквах, які суттєво розрізняються за іншими ознаками.

Не завжди точно визначається завдання дослідження. У процесі огляду й вивчення досліджуваного об'єкту необхідно вирішити питання, чи виконаний весь текст однією особою та чи можна розглядати його як єдиний почерковий матеріал тощо.

Особливі труднощі, як відомо, викликає дослідження схожих почерків, тому що при цьому завжди виділяються певні сукупності співпадаючих ознак і стійких ознак, що розрізняються, які експерту необхідно вірно оцінити.

При дослідженні схожих почерків слід звертати увагу на виявлення всіх збігів і розбіжностей, а також, що особливо важливо, на різну частоту зустрічальності окремих варіантів співпадаючих ознак.

У ряді випадків експерти неповно виявляють співпадаючі ознаки і такі, що розрізняються, не звертаючи увагу на різну частоту зустрічальності варіантів співпадаючих ознак і тому невірно оцінюють встановлені ознаки. Це призводить до необґрунтованих висновків.

При дослідженні зміненого почерку, як показує практика, необґрунтовані висновки бувають обумовлені тим, що деякі експерти слабо розбираються в ознаках незвичайного виконання рукописів (підписів), а також у ступені і характері виразності змін, які при цьому наступили.

Всяка зміна почерку (навмисна чи не навмисна) пов'язана зі зміною навичок письма і тягне за собою зміну ознак почерку.

Однак ступінь і характер змін, що наступили, залежить від різних

факторів, які впливають на почерк (навмисне викривлення, наслідування, психічний стан, хвороба, незвична поза при письмі тощо), і можуть проявлятися по-різному.

Відомо, що ознаки зниженої координації рухів (звивистість, зломи штрихів, нестійкість розміру, розгону, нахилу, зв'язності, нерівномірність розміщення тощо) – це загальна риса незвичайного виконання. Проте ознаки зниженої координації різняться за ступенем і характером виразності в залежності від причини, яка діє на почерк, і особливостей почерку конкретної особи (виробленість, будова).

Наприклад, при дослідженні текстів, які виконані незвичною до письма (лівою) рукою або в незручній позі, будуть спостерігатися розлад (зниження) координації, але ступінь і характер виразності цих ознак будуть різними. Тому, досліджуючи такі почерки, експерт повинний добре орієнтуватися в ознаках незвичайного виконання, в ступені і характері їхньої виразності в залежності від діючих факторів і особливостей почерку конкретної особи.

Варто відмітити, що при дослідженні підписів в основному мають місце ті ж недоліки, що й при дослідженні почерку. Виявляються не всі ознаки, які містяться у підпису, а лише їхня частина; не встановлюється факт незвичайного виконання підпису; ознаки порушеної координації рухів, які властиві особам похилого й старечого віку, оцінюються іноді як ознаки уповільненості рухів, властиві не автентичним підписам.

Як відомо, підпис є найбільш складним почерковим об'єктом при вирішенні завдань експертизи. Складність вирішення таких завдань обумовлена: обмеженим об'ємом почеркової інформації, яка міститься у підпису, варіаційністю ознак у зразках, складністю однозначної оцінки виявлених збігів і розбіжностей ознак почерку, невиразністю ознак незвичайного виконання.

Експерти не завжди встановлюють ознаки незвичайного виконання підписів, іноді надають їм однобічне пояснення, особливо у випадках їхньої слабкої виразності. Виявляючи ознаки незвичайності, експерти іноді не перевіряють їхню наявність у зразках, у зв'язку з чим появу цих ознак невірно пов'язують з фактом наслідування.

У ряді випадків, судячи з описання ознак у тексті висновку, ідентифікаційні ознаки, які відобразилися у підписах, експерти вивчають неповно і непослідовно. Це не дозволяє прослідкувати не тільки помітні збіги і розбіжності ознак, але й всі сполучення окремих ознак, які знаходяться одна за одною. При виконанні цих вимог при дослідженні з'явилася б додаткова, більш цінна інформація, аніж та, яка отримана у результаті вивчення окремо взятих ознак.

Іноді допускаються порушення методичного характеру як щодо виявлення ідентифікаційних ознак, так і щодо відображення їх у висновку; у сукупність включаються малоінформативні ознаки у невеликій кількості; не враховується приблизність збігів.

Суттєві недоліки зустрічаються і при дослідженні підписів, які виконані з наслідуванням. Як правило, у підписах, які виконані з

наслідуванням, спостерігається зовнішня схожість (збіги транскрипції, загальних ознак, найбільш помітних окремих ознак), деяке зниження координації рухів, уповільнення темпу письма й, поряд з цим, стійкі розбіжності окремих ознак. Задача експерта при такого роду дослідженнях – визначити ознаки наслідування.

До обставин, які ускладнюють вирішення завдань почеркознавчої експертизи відноситься малий об'єм графічної інформації, який обумовлений короткістю запису (підпису). У цих випадках оцінка утруднена, тому що неможливо прослідкувати стійкість ознаки, її варіаційність. Іноді невірно визначається інформативність почеркового матеріалу, який міститься у об'єкті. Особливо у випадках, коли мова йде про встановлення виконавця неавтентичного підпису. Обмежуються фразою: «Підписи прості, короткі, а тому не містять достатньої кількості почеркового матеріалу». У дійсності у багатьох випадках задачу можна вирішити. У короткому запису важко виявити індивідуальний комплекс ознак. Тому у цих випадках дослідження слід проводити не тільки відносно окремих букв і ознак, але по ланцюжку, за формою рухів у зв'язках між буквами, тобто використовувати так звані інтегративні ознаки.

Почерк, не дивлячись на певну стійкість, може зазнавати змін. Це залежить від багатьох причин: від зміни зовнішньої обстановки письма (незвична поза, незвичний матеріал письма, незвичайний пишучий прилад; від зміни внутрішнього стану (сп'яніння, погіршення зору, вікові зміни, захворювання); від незвичної для виконавця задачі (установка на незвичне повільне письмо або швидке письмо) а також намір на зміну почерку з метою маскування (наслідування, письмо лівою рукою тощо). Тому велике значення мають зразки почерку і підписів, які надаються для дослідження. Обов'язковою вимогою при проведенні експертизи є наявність достатньої кількості зразків і головне чітко повинна бути встановлена їхня достовірність. Наявність недостовірних зразків часом призводить до грубої експертної помилки. Особливо слід відмітити небезпеку проведення дослідження тільки за експериментальними зразками. По-перше, важко прослідкувати стійкість ознак почерку у зразках, не можна прослідити всі можливості почерку передбачуваного виконавця. Як правило, відображується один варіант почерку або підпису. Не можна виключити і можливості навмисної зміни почерку при отриманні експериментальних зразків. Також наявність у розпорядженні експертів тільки експериментальних зразків почерку і підпису не дає можливості в'яснити і той факт, як писала особа у момент виконання досліджуваного об'єкту. Як результат – це може бути причиною помилки.

І, нарешті, помилки, що зустрічаються при обґрунтуванні ймовірного висновку. Як і любий інший, він повинний бути правильно обґрунтований. Інакше знижується доказове значення висновку експертизи. Якщо експерт приходить до позитивного ймовірного висновку, не дивлячись на наявність деяких розбіжностей, то, формулюючи його, необхідно хоча б у ймовірній формі пояснити, чому ознаки, які формально суперечать висновку, не

впливають на вирішення питання. Коли ж появу розбіжностей пояснити не вдається, експертом повинний бути зроблений висновок про неможливість вирішення питання по суті.

Меленевська З.С., Сизоненко А.С.

ПИТАННЯ ПСИХОЛОГІЇ ЕКСПЕРТНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЧЕРКУ ТА ФОРМУВАННЯ ВИСНОВКІВ

Почеркознавча експертиза – один із найбільш розповсюджених видів судової експертизи. Основною її метою є ідентифікація виконавця рукопису та підпису в різних документах, а також вирішення неідентифікаційних завдань. Можливість вирішення ідентифікаційних завдань заснована на індивідуальності та відносній стійкості почерку кожної людини.

З кожним роком знання про почерк, про закономірності письмово-рухового процесу поглиблюються, що дає можливість удосконалювати методику судово-почеркознавчих експертиз. Успішно досліджені питання щодо ступеню змінюваності ідентифікаційних ознак почерку та їх стійкості в залежності від пози пишучого, матеріалу письма, виду пишучих приладів, зміни ознак з часом, при незвичному письмі лівою рукою, а також навмисній зміні почерку.

Анатомічний аналіз кістково-м'язової системи руки виявив закономірності рухів, які відображають індивідуальні та стійкі навички письма.

Фізіологічні дослідження нервово-м'язового апарату в процесі письма сприяють вивченню складних закономірностей, пов'язаних зі стійкістю та індивідуальністю почерку [1, 2].

Найбільш складною і найменш вирішеною є проблема оцінки розбіжностей і збігів ознак, питання формування висновку експерта.

В наш час здійснюються серйозні кроки на шляху об'єктивізації процесу формування висновків експерта за допомогою математичних, кібернетичних методів та теорії ймовірності.

За результатами застосування цих методів значно розширюються можливості контролю за правильністю висновку, який формується на основі візуального методу дослідження.

Однак, не дивлячись на спроби об'єктивізації процесу дослідження почерку, експерту і зараз доводиться вирішувати питання щодо достатності або недостатності встановленого ним комплексу ознак, виходячи із особистого та колективного досвіду.

У гносеологічному значенні процес експертного дослідження є по суті процесом пізнання певних фактів об'єктивної дійсності. В разі вірного їх пізнання дослідження приводить експерта до встановлення об'єктивної істини.

Хоча пізнання експертом об'єктів дослідження відрізняється від теоретичного пізнання тим, що останнє відкриває нові сутності, їх зв'язки, нові закономірності, а експертне (як і судове) пізнання – це практичне або прикладне пізнання, яке покликане виявляти у конкретному явищі наявність